

УДК 343.13+378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-2.15>

О. М. Дроздов, д.ю.н., професор, адвокат,
Заслужений юрист України
кафедра кримінального процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

І. В. Басиста, д.ю.н, професорка
професорка кафедр кримінального процесу та криміналістики,
адміністративного права та адміністративного процесу
Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна

О. В. Дроздова, к.ю.н., доцентка, адвокатка
доцентка кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Юридичний факультет ПВНЗ
«МЕГУ імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна
професорка кафедри кримінального права
та кримінології, міжнародного публічного права
та міжнародних відносин
Юридичний факультет
Барселонського університету
м. Барселона, Королівство Іспанія

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ АПЕЛЯЦІЙНИМ СУДОМ У ВИПАДКУ СМЕРТІ ОБВИНУВАЧЕНОГО ЩОДО ЯКОГО УХВАЛЕНО ВИПРАВДУВАЛЬНИЙ ВИРОК ЧЕРЕЗ НЕДОВЕДЕНІСТЬ В ЙОГО ДІЯННІ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

У цій публікації зроблено спробу навести та обґрунтувати власні авторські переконання щодо низки тих проблемних питань, котрі склалися у судовій практиці та які винесені на розгляд об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду, щоб сформувані комплексний і єдиний підхід Суду у зв'язку із оскарженням виправдувального вироку за ситуації, коли обвинувачений помер.

Метою статті є критичний огляд наявної судової практики, аргументів колег-процесуалістів та, як результат, формування власних наукових позицій щодо алгоритму дій суду апеляційної інстанції, який здійснює провадження за апеляційною скаргою і з'ясовує, що померла особа щодо якої ухвалено виправдувальний вирок через недоведеність, що в її діянні є склад кримінального правопорушення.

У перебігу дослідження надано відповіді на такі важливі питання, як: яке із процесуальних рішень (закрити кримінальне чи апеляційне провадження) апеляційному суду варто приймати після встановлення факту смерті обвинуваченого щодо якого ухвалений виправдувальний вирок та чи необхідно давати відповіді на доводи апеляційної скарги, в якій ставиться питання про необґрунтованість виправдання та винуватість особи у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення?

Доведено, що після встановлення факту смерті обвинуваченого щодо якого ухвалений виправдувальний вирок, кримінальне провадження не повинно продовжуватися. За цих обставин запропоновано для суду апеляційної інстанції алгоритм дій, коли відповідно до статті 417 КПК України він залишає в силі вирок суду першої інстанції, яким особу виправдано у вчиненні кримінального правопорушення та приймає процесуальне рішення про закриття кримінального, а не апеляційного провадження. Констатовано, що при такому розвитку подій доводи апеляційної скарги, в якій ставляться питання на кшталт необґрунтованості виправдання, залишаться без відповіді.

Ключові слова: презумпція невинуватості, законність, змагальність сторін, провадження в суді апеляційної інстанції, оскарження виправдувального вироку, доводи апеляційної скарги, необґрунтованість виправдання, факт смерті обвинуваченого.

© О. М. Дроздов, І. В. Басиста, О. В. Дроздова, 2023

O. M. Drozdov, I. V. Basysta, O. V. Drozdova. Closing of criminal proceedings by the court of appeals in the case of the death of the accused in which the verdict of acquittal was passed due to failure to prove the Constitution of a criminal offense in his action

In this publication, the authors attempt to offer their own convictions on a number of problematic issues that have arisen in judicial practice and have been submitted for consideration by the United Chamber of the Supreme Court's Criminal Cassation Court, in order to form a comprehensive and unified approach of the Court in connection with the appeal of an acquittal verdict in a situation where the accused has died.

The purpose of the article is to critically review the available judicial practice, the arguments of colleagues-proceduralists, and, as a result, to formulate their own scientific positions on the algorithm of actions of the appellate court, which conducts proceedings on an appeal complaint and finds out that the person who was acquitted of the charges due to lack of evidence of a criminal offense has died.

In the course of the study, the authors provide answers to such important questions as: which procedural decision (to close the criminal or appellate proceedings) should the appellate court make after establishing the fact of the death of the accused against whom an acquittal verdict has been issued, and whether it is necessary to respond to the arguments of the appeal complaint, which raises the issue of the groundlessness of the acquittal and the guilt of the person in committing the incriminated criminal offense?

The authors argue that after establishing the fact of the death of the accused against whom an acquittal verdict has been issued, the criminal proceedings should not continue. In these circumstances, the authors propose for the appellate court an algorithm of actions, when, in accordance with Article 417 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, it upholds the verdict of the court of first instance, by which the person was acquitted of the criminal offense, and takes a procedural decision to close the criminal, not the appellate proceedings. The authors state that in such a development of events, the arguments of the appeal complaint, which raise questions such as the groundlessness of the acquittal, will remain unanswered.

Key words: presumption of innocence, legality, adversarial proceedings, proceedings in the appellate court, appeal of an acquittal verdict, arguments of the appeal complaint, groundlessness of acquittal, fact of the death of the accused.

На розгляді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі по тексту – ККС, ККС ВС, ККС Верховного Суду) перебуває касаційна скарга прокурора, у якій він, посиляючись на істотні порушення вимог кримінального процесуального закону, просить скасувати ухвалу апеляційного суду та призначити новий судовий розгляд в суді апеляційної інстанції. Прокурор стверджує, що колегія суддів апеляційного суду залишила поза увагою правову позицію об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, що викладена у постанові від 16 січня 2019 року (справа № 761/33482/16-к, провадження № 51-4744кмо18), відповідно до якої слід було закрити апеляційне провадження, а не кримінальне провадження. Крім цього, прокурор зазначає, що судом апеляційної інстанції не враховано правову позицію Верховного Суду, викладену в постанові від 02 листопада 2021 року (справа № 753/21116/17, провадження № 51-1081км21), згідно з якою, приймаючи рішення про закриття не апеляційного провадження, а кримінального провадження, у якому подано апеляційну скаргу на виправдувальний вирок, суд апеляційної інстанції повинен прийняти рішення щодо законності вироку суду першої інстанції, а, відповідно, і дати відповідь на доводи апеляційної скарги прокурора, як того вимагає кримінальний процесуальний закон [1].

Так як на сьогодні перед об'єднаною палатою Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду постала необхідність відступити від висновків щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладених в раніше ухвалених рішеннях Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, та забезпечення єдності судової практики щодо процесуального рішення, яке повинен постановити апеляційний суд під час перегляду виправдувального вироку у тому випадку, коли обвинувачений помер, то членам Науково-консультативної ради при Верховному Суді направлено відповідні звернення для висловлення своїх наукових позицій [1]. Спробуємо поділитися із науковою спільнотою та колегами-практиками тими аргументами, котрі лягли в основу підготовки відповідного спільного наукового висновку [2].

Вже на шпальтах юридичних видань зазначалося [3, с. 109–110], що за умов дії КПК 1960 року вчені досліджували застосування окремих підстав для закриття кримінального провадження та проблеми, які виникають на практиці у перебігу такої діяльності (С. М. Благодир, А. О. Ляш, та інші). За чинності КПК України 2012 року такий перелік ще збагатився кількісно, сутнісно та якісно. Вже вказувалося, що вельми дотичними є й не так давно захищені кандидатські дисертації, зокрема у 2016 році – К.В. Токаренко, у 2018 році – Х.М. Павич та І.І. Шепітько (окремими пунктами розглянуто діяльність суду й в цьому розрізі) [3, с. 109–110]. І.В. Гловюк, О.В. Капліна, В.В. Навроцька, В.М. Тertiшник та інші вчені власними недавніми обґрунтуваннями теж дозволили пролити світло на значну кількість складників задекларованої дилеми. Так, ведучи мову про унеможливлення подальшого руху судочинства через смерть особи, яка вчинила кримінальне правопорушення чи інше суспільно небезпечне діяння, В. Навроцька підкреслює, що незалежно від настання часу смерті такої особи у разі підтвердження матеріалами кримінального провадження того, що це діяння справді було вчинене нею, така особа має бути посмертно визнана підозрюваним чи особою, стосовно якої вирішується питання щодо застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. Ну а потім кримінальне провадження підлягає закриттю через те, що об'єктивна обставина (смерть) перешкоджає подальшому ходу судочинства [4, с. 90–91]. Своєю чергою, Є. Мартинов провів відповідні

узагальнення сучасного стану дослідження та спробував об'єднати їх у кримінальну процесуальну характеристику інституту закриття кримінального провадження судом [5, с. 94]. Всі ці та й інші, не згадані тут наукові пошуки, створюють надійний доктринальний фундамент для подальшої розбудови якісних кримінального процесуального законодавства та судової практики.

Перш, ніж сформулювати власне бачення шляхів вирішення задекларованої дилеми, вважаємо, що варто розлоге проаналізувати наявну судову практику Верховного Суду у цій царині, адже вона містить різні позиції щодо вирішення окресленої проблеми.

Перша позиція полягає в тому, що апеляційний суд уповноважений закрити кримінальне провадження на підставі п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК за обставин, коли під час перегляду виправдувального вироку буде встановлено факт смерті обвинуваченого. При цьому виправдувальний вирок не підлягає скасуванню, а доводи апеляційної скарги залишаються без розгляду (постанови колегії суддів Третньої судової палати ККС від 01.03.2023 у справі 759/11932/18, Першої судової палати ККС від 30.08.2022 у справі № 710/466/16-к, в ухвалах колегії суддів Третньої судової палати ККС від 16.02.2021 у справі № 761/3820/18, від 05.03.2021 у справі № 761/32183/17 та від 03.03.2020 у справі № 264/6533/17, в ухвалах колегії суддів Першої судової палати ККС від 08.02.2021 у справі № 761/36227/17 та від 09.03.2021 у справі № 761/33490/14-к).

Друга позиція полягає в тому, що за аналогічних обставин правильним процесуальним рішенням є ухвала про закриття апеляційного провадження. У випадку, коли апеляційний суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження із зазначених підстав, то обов'язковим є вирішення питання про законність виправдувального вироку, тобто апеляційна скарга повинна бути розглянута по суті (постанова колегії суддів Другої судової палати ККС від 02.11.2021 у справі № 753/21116/17) [1].

Колегія суддів погодилася з першим підходом у судовій практиці ККС [6, с. 19–20].

Отож, спробуємо власну аргументацію викласти за двома, запропонованими вище питаннями.

1. Яке процесуальне рішення слід прийняти апеляційним судом після встановлення факту смерті обвинуваченого щодо якого ухвалений виправдувальний вирок (закрити кримінальне провадження чи закрити апеляційне провадження)? [1]

Із формулювання статті 17 КПК України слідує, що кожен має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом [7]. Також у статті 20 КПК України йдеться про те, що «підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК... Участь у кримінальному провадженні захисника підозрюваного, обвинуваченого, представника потерпілого, представника третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, не звужує процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, третьої особи, щодо майна якого вирішується питання про арешт» [7]. Своєю чергою стаття 22 КПК України унормовує, що «...кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК. Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК» [7]. Частина з цих положень фактично корелюють із тими, що наведені у статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [8] (далі по тексту – Конвенції). Стаття 369 КПК України передбачає два види вироків та встановлює ті випадки, коли вони ухвалюються, а пунктом 5 частини 1 статті 284 КПК України закріплено таку з підстав до закриття кримінального провадження, коли помер підозрюваний, обвинувачений [7].

Важливим, для правильної відповіді на поставлене питання, є вірне розуміння того, що таке «кримінальне провадження», адже відповідно до пунктів 10, 24 частини 1 статті 3 КПК України це досудове розслідування і судове провадження (тобто провадження у суді першої інстанції, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, а також за нововиявленими або виключними обставинами), процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [7].

Конституційний Суд України виснував, що держава має позитивний обов'язок створювати належні національні організаційно-правові механізми притягнення особи до кримінальної відповідальності, які здатні гарантувати всебічну охорону людської гідності, зокрема забезпечувати функціонування та завершення кримінального провадження таким чином, щоб було дотримано найважливіших конституційних гарантій захисту особи від необґрунтованого кримінального переслідування, а саме базового принципу верховенства права і пов'язаних із ним принципів, як-от: презумпція невинуватості, незворотність дії в часі (заборона ретроактивності) кримінального закону, принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege* («немає закону – немає злочину, немає закону – немає кари»), а також права викласти свою позицію та права на справедливий судовий розгляд (підп. 2.1 п. 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 8 червня 2022 року № 3-р(П)/2022) [9].

Частина 3, пункт с), статті 6 Конвенції є особливим аспектом права на справедливий судовий розгляд, гарантованого частиною 1 («Дворські проти Хорватії» (Dvorski v. Croatia) [ВП], § 76; «Коррейя де Матос проти Португалії» (Correia de Matos v. Portugal) (ухв.); «Фуше проти Франції» (Foucher v. France), § 30). Він гарантує, аби провадження проти обвинуваченого не здійснювалось без його належного представництва з метою захисту («Пакеллі проти Німеччини» (Pakelli v. Germany), звіт Комісії, § 84). Цей пункт передбачає три окремі права: право захищати себе особисто, право використовувати допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, і право одержувати допомогу захисника безоплатно («Пакеллі проти Німеччини» (Pakelli v. Germany), § 31) [10, с. 82].

Також слід зазначити, що суд над померлою людиною неминує суперечити принципам, викладеним у статті 6 Конвенції, оскільки за своєю природою він *несумісний із принципом рівності сторін і всіма гарантіями справедливого судового розгляду*. Крім того, очевидно, що неможливо покарати людину, яка померла, і таким чином, принаймні процес кримінального правосуддя загнаний в глухий кут. Будь-яке покарання, накладене на померлу людину, порушує її гідність. Нарешті, суд над померлою особою суперечить об'єкту та меті статті 6 Конвенції, а також принципу сумлінності і принципу ефективності, властивим цій статті (рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) «Магніцький та інші проти Росії» (Magnitskiy and Others v. Russia), § 281; див. також «Гредінар проти Молдови» (Grădinar v. Moldova), §§ 90–104, щодо провадження у справі після смерті обвинуваченого, яке проводилося за клопотанням його дружини із наміром отримати підтвердження того, що її чоловік не вчинив злочину, яке ЄСПЛ розглядав в межах цивільного аспекту статті 6 Конвенції) [10, с. 9].

Основоположна норма кримінального права про те, що кримінальна відповідальність не зберігається відносно померлої особи, яка вчинила злочинні діяння, є *гарантією презумпції невинуватості*, закріпленою у статті 6 § 2 Конвенції. Відповідно, стаття 6 § 2 буде порушена, якщо заявник не зазнав суду і був засуджений *посмертно* («Магніцький та інші проти Росії» (Magnitskiy and Others v. Russia), § 284, з подальшими посиланнями) [10, с. 66].

Статтею 417 КПК України встановлено, що суд апеляційної інстанції, встановивши обставини, передбачені статтею 284 КПК, *скасовує обвинувальний вирок чи ухвалу і закриває кримінальне провадження*. Вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, якщо інше не передбачено КПК, набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, встановленого КПК, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги судові рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції. Судові рішення суду апеляційної та касаційної інстанцій набирають законної сили з моменту їх проголошення (стаття 532 КПК України) [7].

В ухвалі ОП ККС Верховного Суду, на яку посилається в своїй касаційній скарзі прокурор, зроблено правовий висновок щодо застосування норм права, суть якого полягає у наступному: «У випадку смерті засудженого відкрите за його скаргою касаційне провадження підлягає закриттю, крім випадків, якщо воно, з урахуванням меж перегляду судом касаційної інстанції, визначених статтею 433 КПК, є необхідним для реабілітації померлого» [11]. Проте, у цьому кримінальному провадженні є окрема думка суддів, в якій зазначено, що «формулюванням статті 440 КПК у буквальному викладі законодавець не передбачив будь-яких варіацій для касаційної інстанції, окрім як прийняти єдине процесуальне рішення – закрити кримінальне провадження за умови встановлення обставин, передбачених ст. 284 КПК» [12].

Наші наукові переконання із цього приводу теж висловлювалися і полягали в тому, що наявна проблематика неузгодженості між окремими положеннями статті 440 КПК України і пунктом 5 частини 1 статті 284 КПК України, які породжують запитання про те, чи положення пункту 5 частини 1 статті 284 КПК України і статті 440 КПК України підлягають застосуванню у випадку смерті засудженого, виправданого. Підкреслювалося, що формулюванням статті 440 КПК України, у буквальному викладі, законодавець не передбачив варіацій для касаційної інстанції, окрім як прийняти процесуальне рішення про закриття кримінального провадження за умови встановлення обставин, передбачених статтею 284 КПК. При цьому він скасовує обвинувальний вирок чи ухвалу. Один виняток із цього правила міститься у пункті 5 частини 1 статті 284 КПК, зокрема, коли для суду передбачено альтернативу: закрити кримінальне провадження або ж продовжити провадження, якщо воно є необхідним для реабілітації померлого. Чому, на наш погляд, саме альтернативу? Очевидно тому, що саме суду надається виключне повноваження оцінити фактичні дані, а також наявні підстави для прийняття одного із двох, передбачених у пунктом 5 частини 1 статті 284 КПК процесуальних рішень [13, с. 213]. Також проводився оглядовий моніторинг підходів щодо розуміння реабілітації [3, с. 113–114], як результат – підтримано ті аргументи, котрі свого часу вперше наводили Л. М. Лобойко та О. А. Банчук [14, с. 237], а також повторно констатовано, що беручи до уваги право особи вимагати відшкодування завданих збитків або ж позбавлення особи у такій можливості, яке є наслідком із застосування окремих обставин переліку статті 284 КПК України, видається близькою наукова позиція, за якою підстави закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи, перелічені у статті 284 КПК України, варто розділити на чотири групи, а саме: реабілітуючі, постреабілітуючі, нереабілітуючі та формально-процесуальні [15, с. 465]. Своєю чергою ухвалення виправдувального вироку є умовою та створює подальші можливості для реабілітації особи (обвинуваченому надається право вимагати відшкодування

завданої шкоди притягненням його до відповідальності, а також така особа позбавляється всіх негативних наслідків застосування кримінального закону) [16, с. 249–259].

Повертаючись до аналізу ухвали ОП ККС Верховного Суду, на яку посиляється в своїй касаційній скарзі прокурор, варто підкреслити, що незважаючи на те, що це судові рішення стосуються провадження в суді касаційній інстанції, інші положення згаданої ухвали Верховного Суду також становлять практичний інтерес для вирішення поставлених суддею питань... А саме, закриття кримінального провадження у зв'язку зі смертю особи, щодо якої здійснюється це провадження, крім випадків, **коли воно є необхідним для реабілітації померлого**, по суті означає припинення процесуальної діяльності щодо встановлення винуватості особи у вчиненні певного злочину та відмову держави від притягнення її до кримінальної відповідальності й призначення їй покарання. Припинення кримінального переслідування особи, яка померла, дозволяє уникнути надмірного витрачання ресурсів держави, адже продовження такого переслідування виключно заради формального визнання померлого винуватим у вчиненні злочину, як правило, не має жодного практичного сенсу. Тому на стадіях досудового розслідування, а також провадження в судах першої та апеляційної інстанцій, коли винуватість чи невинуватість особи ще не встановлено судовим рішенням, яке набрало законної сили, закриття кримінального провадження, у тому числі поєднане із скасуванням обвинувального вироку чи ухвали суду першої інстанції на стадії апеляційного перегляду, є цілком розумною вимогою законодавства [11]. Про скасування виправдувального вироку тут не йдеться, що корелює із вже згаданими положеннями КПК України, а також з іншим рішенням Верховного Суду, а саме постановою Першої судової палати ККС від 30.08.2022 у справі № 710/466/16-к. У цьому випадку йдеться про те, що не дивлячись на скасування апеляційним судом виправдувального вироку місцевого суду та закриття кримінального провадження у зв'язку із смертю особи, все ж таки, це рішення Верховним Судом визнано таким, що не відповідає вимогам КПК України та констатовано істотність допущених апеляційним судом порушень, що унеможливило ухвалення ним законного та обгрунтованого судового рішення [17].

Доводи прокурора про те, що суд апеляційної інстанції не скасував виправдувальний вирок щодо ОСОБА_6 і при цьому постановив nereабілітуюче рішення про закриття кримінального провадження у зв'язку з його смертю, є безпідставними, оскільки реабілітувати особу, щодо якої ухвалено виправдувальний вирок, не потрібно. Крім того, оскільки виправдувальний вирок щодо ОСОБА_6, виходячи із положень статті 417 КПК не підлягає скасуванню у зв'язку зі смертю особи, а підстави для продовження розгляду провадження у зв'язку з необхідністю реабілітації відсутні, закриття кримінального провадження у зв'язку з його смертю, на думку Суду, не свідчить про наявність двох суперечливих судових рішень [18].

Доктринальні підходи також засвідчують, що пропонуючи шляхи вирішення цього питання за чинних норм КПК України, «...слід враховувати чотири аспекти: по-перше, імперативну заборону скасування саме виправдувального вироку; по-друге, імперативний характер підстави для закриття кримінального провадження, передбаченої п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України (крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого); по-третє, необхідність прийняття певного рішення за поданою апеляційною скаргою прокурора; по-четверте, реабілітуючий характер виправдувального вироку. Отже, виправдувальний вирок не може бути скасований з підстави – у зв'язку зі смертю особи; проте, кримінальне провадження не може продовжуватись далі, адже питання реабілітації вирішено; тим паче, що закриття провадження за цієї підставою є імперативною вимогою закону». І.В. Гловюк вважає правильним таке застосування норм статей 284, 417 КПК України, щоб виправдувальний вирок залишати без змін, а кримінальне провадження закрити у зв'язку зі смертю обвинуваченого [19, с. 59].

Видається, що такі дії будуть логічними та послідовними, адже, як слушно вказано у юридичній літературі, смерть особи, яка вчинила злочин, робить провадження у кримінальній справі безпредметним [15, с. 470], втрачається мета покарання, (адже навіть без заглиблення в абсолютні, відносні й змішані теорії покарання, відомо, що воно має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами (ч. 2 ст. 50 КК України)) [13, с. 213; 16, с. 254].

Варто сформулювати проміжні, але важливі для справи висновки. Так, суд апеляційної інстанції під час нового розгляду справи може прийняти процесуальне рішення лише про закриття кримінального провадження. Якщо ж триває касаційний розгляд, то було б розумно, щоб саме суд касаційної інстанції, враховуючи зазначені обставини, скасував рішення апеляційного суду та закриття кримінального провадження.

II. У разі встановлення під час апеляційного розгляду факту смерті особи, щодо якої постановлений виправдувальний вирок, чи необхідно давати відповіді на доводи апеляційної скарги, в якій ставиться питання про необгрунтованість виправдань та винуватість особи у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення? [1]

Варто підкреслити, що аналіз доводів, викладених в апеляційній скарзі стороною обвинувачення, може здійснюватися судом апеляційної інстанції по справі, в якій на час такого провадження помер обвинувачений, лише у випадку продовження провадження в суді апеляційної інстанції. Цей судовий процес мав би відбуватися (тривати) на принципах рівності перед законом і судом, забезпечення права на захист, змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості і презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини. Звідси слідує, що у нашому випадку стосовно

наведених доводів прокурора, який подав скаргу, має бути висловлена позиція сторони захисту, і перш за все обвинуваченого. Адже, як згадувалося, відповідно до статті 6 Конвенції провадження проти обвинуваченого не може здійснюватися без його належного представництва з метою захисту, окремою іманентною складовою якого є право захищати себе особисто. Але через те, що обвинувачений вже помер, неможливо забезпечити це особисте право на захист. Виключення з цього правила, як вже вище процитовано, становлять лише випадки, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого (пункт 5 частини 1 статті 284 КПК України). Натомість, в апеляційній скарзі прокурора йшлося не про реабілітацію померлого, а ставились вимоги про скасування виправдувального вироку щодо ОСОБА_6 та визнання його винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною 2 статті 289 КК [18].

В своїй касаційній скарзі прокурор згадує ще одну постанову Верховного Суду від 02 листопада 2021 року (справа № 753/21116/17, провадження № 51-1081км21), згідно з якою, приймаючи рішення про закриття не апеляційного провадження, а кримінального провадження, у якому подано апеляційну скаргу на виправдувальний вирок, суд апеляційної інстанції повинен прийняти рішення щодо законності вироку суду першої інстанції, а, відповідно, і дати відповідь на доводи апеляційної скарги прокурора як того вимагає кримінальний процесуальний закон [20]. При цьому, прокурором не враховано всієї наявної судової практики з цієї проблематики, адже надалі Київський апеляційний суд приймав ухвалу від 02 червня 2022 року [21], а згодом справа знову була розглянута Верховним Судом через касаційну скаргу прокурора. В ухвалі від 26 жовтня 2022 Верховний Суд констатував, що Апеляційний суд, після скасування Верховним Судом попередньої ухвали суду апеляційної інстанції про закриття кримінального провадження стосовно ОСОБА_1 у зв'язку з його смертю, *провів перевірку доводів апеляційної скарги прокурора щодо безпідставності виправдання ОСОБА_1 та залишив виправдувальний вирок місцевого суду без змін*. Також Суд дійшов переконання, що факт смерті виправданого унеможливило здійснення розгляду кримінального провадження з перегляду в касаційному порядку ухвали Київського апеляційного суду від 02 червня 2022 року, а тому його слід закрити. Наведене відповідає судовій практиці Касаційного кримінального суду, викладеній в ухвалі від 21 листопада 2019 року у справі № 761/24101/15-к (провадження № 51-870км19) [22].

Висновки. Після встановлення факту смерті обвинуваченого щодо якого ухвалений виправдувальний вирок кримінальне провадження не має далі продовжуватися, а тому суд апеляційної інстанції відповідно до статті 417 КПК України має залишити в силі вирок суду першої інстанції, яким особу виправдано, а саме кримінальне провадження – закрити. Ті підстави для закриття апеляційного провадження, котрі встановлені статтею 403 КПК України за описаних обставин застосуванню не підлягають, як і ця норма.

Так як доведено, що підстав продовжувати кримінальне провадження немає, то й відсутня буде законна можливість давати відповіді на доводи апеляційної скарги, в якій ставиться питання про необґрунтованість виправдання та винуватість особи у вчиненні інкримінованого їй кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Звернення судді Касаційного кримінального суду Верховного Суду Марчука О.П. у справі № 696/1699/20 до членів Науково-консультативної ради при Верховному Суді із реєстраційним номером ВС 258/0/26-23 від 11.07.2023.
2. *Науковий висновок членів НКР при Верховному Суді професорів Олександра Дроздова та Ірини Басистої за зверненням судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду О.П. Марчука (справа № 696/1699/20)*. 31 с.
3. Басиста І.В. Закриття кримінального провадження на підставі набуття чинності законом, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою: окремі проблеми. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична*. 2020. Випуск 71. С. 108–121. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3803>.
4. Навроцька В. Закриття кримінального провадження у зв'язку зі смертю особи, котра вчинила кримінальне правопорушення чи інше суспільно небезпечне діяння. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. № 2. С. 85–93. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5654/1/12.pdf>.
5. Мартинов Є. Кримінальна процесуальна характеристика інституту закриття кримінального провадження судом. *Правова позиція*. 2023. № 1 (38). С. 90–95. URL: <http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/5378/1/17.pdf>.
6. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за червень 2023 року / упоряд.: відділ аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду управління аналітичної допомоги касаційним судам та Великій Палаті Верховного Суду департаменту аналітичної та правової роботи; секретар Першої судової палати Касаційного кримінального суду, канд. юрид. наук Н. О. Антонюк. Київ, 2023. С. 19–20. URL: 06_Oglyad_KKS_2023.pdf (court.gov.ua).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. у редакції від 11.08.2023. *База даних «Законодавство України»*. ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>.

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97). Документ 995_004, редакція від 02.10.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

9. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі № 3-20/2021(40/21) за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості). 8 червня 2022 року. № 3-р(II)/2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-22#Text>.

10. Посібник із статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект) Оновлено 31 грудня 2019 року. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf.

11. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 761/33482/16-к (провадження № 51-4744кмо18). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: court.gov.ua.

12. Окрема думка суддів ККС у справі № 761/33482/16-к (провадження № 51-4744кмо18). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: court.gov.ua.

13. Басиста І.В. Застосування положень статті 440 КПК України і пункту 5 частини 1 статті 284 КПК України у випадку смерті засудженого, виправданого до завершення розгляду касаційної скарги. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична*. 2019. Випуск 68. С. 212–221. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3054>.

14. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навчальний посібник. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.

15. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 13-те, допов. і перероб. Київ : Правова Єдність, 2017. 824 с.

16. Басиста І. В. Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства : навчальний посібник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, Ю. А. Комісарчук. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 249-259. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5086>.

17. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 30 серпня 2022 року (справа № 710/466/16-к, провадження № 51-3731км22). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: court.gov.ua.

18. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 1 березня 2023 року (справа № 759/11932/18, провадження № 51-3731км22). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: court.gov.ua.

19. Гловюк І. Питання закриття кримінального провадження щодо померлого обвинуваченого у судовому провадженні. *Соціально-правові студії*. 2021. Випуск 2 (12). С. 59. URL: [09-libre.pdf \(d1wqxts1xzle7.cloudfront.net\)](https://cloudfront.net/d1wqxts1xzle7).

20. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 02 листопада 2021 року (справа № 753/21116/17, провадження № 51-1081км21). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: court.gov.ua.

21. Ухвала Київського апеляційного суду 02 червня 2022 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: court.gov.ua.

22. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 26 жовтня 2022 року (справа № 753/21116/17, провадження № 51-2039км22). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: court.gov.ua.